Alin-Mihai Gherman

CÂTEVA OBSERVAȚII DESPRE *PRAVILA ALEASĂ* A LUI EUSTRATIE LOGOFĂTUL
(Ms. 41 de la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române)

Păstrată în două copii, ambele din secolul al XVII-lea, una în colecția de manuscrise româneşti a Bibliotecii Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române sub cota ms. rom. 41[1] şi alta la Biblioteca Academiei Române sub cota ms. 1476, *Pravila aleasă* a lui Eustratie Logofătul[2] a intrat prea puțin în atenția cercetării filologice. Lipsa de interes se datorează şi unei confuzii create de editări anterioare ale altor texte sub acelaşi titlu[3], dar şi faptului că cercetarea celor două manuscrise

[1] Păstrat inițial în colecția lui Timotei Cipariu, apoi în Bibliotecă Centrală din Blaj.

[2] Titlul complet este: *Pravilă aleasă, scoasă şi tocmită şi dentru multe svinte scripturi cercată şi găsită, carea de toți preaînțelepții şi bunii credincioşi iaste cinstită şi priimită, pentru că îndeamnă pre toți pravoslavnicii spre cunoştiința vieții şi celor nedeprinş* (sic!) *cu tocmala creştinătății, tuturor le arată în toate fealiurile calea pocăinții şi celora ce pre ceastă lume poftesc să lăcuiască de toate pre voie, le spune cum la ceaea de apoi vor să fie sufletele lor la mare nevoie şi pentru îndrăznire să vor aduce pre sine la mare perire şi cu nesocotința vor să-ş piiardză toată nevoința, pentru că ceia ce nu vor îmbla pre urma cestora dumnedzăieşti învățături, aceia vor să fie ca o turmă de oi fără de păstori, cum scrie şi Svânta Evanghelie: „Că oile ceale de turmă înțeleg şi cunosc glasul păstoriului său"*. Printre studiile dedicate *Pravilei alese*, menționăm: I. Bianu, *Un manuscris de la 1632 al lui Eustratie,* în „„Columna lui Traian", 2, 1982, nr. 4–5, p. 210–217; I. Peretz, *Le code d´Eustratie (1632*), în „Revue de Roumanie", 1 (1910), nr. 3, p. 379–388; I. Licea, *Studii şi cercetări*, Galați, 1933, p. 3–50; St. Gr. Berechet, *Legătura dintre dreptul bizantin şi românesc*. I: *Izvoadele*, Vaslui, 1937, p. 163; V. Grecu (= P.P. Panaitescu) *Byzantinischen Quellen zu der rumänischen Gesetzbüchern aus der Jahren 1646 und 1652*, în RESEE, 3 (1965), p. 253–269; Lucian Predescu, *Contribuție la viața şi opera lui Dragoş-Eustratie Logofătul*, în „Glasul bisericii" 28 (1969), nr. 9–10, p. 1027–1069**;** Ion Rizescu, *Considerații filologice şi lexicale asupra* ***„Pravilei" lui Eustratie Logofătul („Pravila aleasă"),*** în *Studii de limbă literară şi filologie*, I, Bucureşti, 1969, p. 295–315; Alexandra Roman, *Considerații filologice asupra „Pravilei alese" a lui Eustratie Logofătul BAR – ms. rom. 1476*, în LR, XXII, 1973, nr. 3, p. 259–270; Alin-Mihai Gherman*, Profil cultural. Eustratie Logofătul*, în *Un veac de aur în Moldova (1643–1743),* Bucureşti-Chişinău, Editura Fundației Culturale Române, Editura Ştiința, 1996, p. 135–164.

[3] O confuzie a produs, de exemplu, ediția lui Gh. Sion, *Carte românească de învățătură de la pravilele împărăteşti şi de la alte giudețe cu zisa şi cu toată cheltuiala lui Vasilie Voievod şi domnul Țărâi Moldovei,* publicată la Botoşani în 1875, care a transcris relativ corect textul tipărit în 1646, evidențiind cu litere grase numele lui Eustratie Logofătul: „După tocmala şi nevoința măriei sale, domnului, datu-s-au învățătură şi mie, mai mic şi nice de o treabă a măriei sale rob, **Eustratie biv-vel-logofăt,** de am scos aceaste pravile şi le-am tălmăcit din scrisoare grecească pre limba românească, ca să poată înțeleage toți";

LR, LX, nr. 1, p. 69–76, Bucureşti, 2011

BDD-A520 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:54 UTC)

s-a făcut independent, generalizându-se concluziile din investigarea unuia din cele două manuscrise.

Deşi textul a fost cunoscut încă din secolul al XIX-lea prin semnalările lui Timotei Cipariu şi Ion Bianu, investigarea sa a fost târzie şi incompletă, poate şi datorită faptului că Eustratie Logofătul este considerat îndeobşte o personalitate minoră a culturii noastre, din cauza celebrei liste aparţinând lui Miron Costin a scornitorilor „basnei" cu tâlharii Romei, atât de violent respinse, reluate ulterior de Ion Neculce şi Dimitrie Cantemir.

Nici manuscrisul clujean, nici cel aflat în posesia Bibliotecii Academiei Române nu sunt însoţite de o dată explicită a redactării lor. Din moment ce ms. 1476 de la BAR datează din a doua jumătate a secolului al XVII-lea[4], Alexandra Roman considerând că ambele manuscrise sunt copii ale traducerii originale făcute de Eustratie Logofătul, ne vom opri în cercetarea noastră doar asupra ms. rom. 41 de la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române, în situaţia în care, spre deosebire de ms. BAR. 1476, el este mai complet, datat fiind de majoritatea cercetătorilor ca anterior anului 1632.

Cel mai des citat este manuscrisul clujean, datorită însemnării de mare interes pentru biografia lui Varlaam, redactată în slavonă, pe versoul filei 350 şi care, în traducere românească, sună: „1632, luna lui septembrie 23 zile, duminică, s-a hirotonit Varlaam, mitropolit al Moldovei, citindu-se evanghelia duminicii întâi de la Luca, glava 5: «Şi a stat Iisus lângă lacul Ghenizaretului...». Şi în acea zi a predicat Meletie Sirigul, marele dascăl din Creta".

Însemnarea a fost privită de cei mai mulţi cercetători ca o notaţie de posesor sau cititor al manuscrisului, ceea ce i-a îndreptăţit să considere textul ca fiind redactat înainte de 1632; privită cu atenţie, ea se dovedeşte a fi una contemporană cu evenimentul, menţionând o serie de detalii (în special calendaristice) care nu puteau fi reţinute decât de un contemporan. Singurul care se deosebeşte de această interpretare, Radu Constantinescu[5], consideră că nota este redactată în slavoneşte şi nu este o simplă însemnare de scrib, ci „o amintire a unui eveniment de seamă, cu aer de cronică"; se ştie, de altfel, în ce măsură a contribuit Eustratie Logofătul, prin asemenea note istorice, la reelaborarea cronicii lui Ureche, alcătuite multă vreme

interpretarea lui Gh. Sion a fost preluată şi de N. Bujoreanu, în *Colecţiune de legiuiri româneşti*, vol. III, partea a 1-a, Bucureşti, 1885, fiind reluată în multe studii de istoria dreptului, dar şi în cercetări filologice. Din păcate, aceasta a fost preluată şi în Bibliografia *Dicţionarului limbii române* (DLR), prelungindu-se şi mai mult confuzia. De altfel, formularea din *Pravilele împărăteşti* este foarte asemănătoare cu cea pe care o găsim în manuscrisul *Pravilei alese:* „Dup-acea şi eu, un păcătos şi mai neînţelegătoriu de toţi, râvnind urma învăţăturii şi neagiungând cu firea, m-am apucat de-am scos această cinstită carte de pre limba grecească pre această limbă ce să chiamă acmu rumânească, luând izvod de la multe fealiuri de limbi, carii, vădzând ei scădeare şi împuţinare întru toate toate lucrurile înţelepciunii, după tocmala lumii şi după cumpăna vremii, cunoscând că vin toate spre svârşit, au scos toate adâncurile şi meşterşugurile cărţilor, de le-au arătat la vedeare tuturor, ca să cunoască şi cei mai prosşi şi neînvăţaţi" (p. 349v–350^{r}).

[4] Alexandra Roman, *op. cit.*

[5] *Vechiul drept românesc scris. Repertoriul izvoarelor (1340–1640),* Bucureşti, 1984, p. 199.

BDD-A520 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:54 UTC)

după săvârşirea faptelor amintite. Nu am întâlnit nici o altă asemenea însemnare care să menţioneze retrospectiv atâtea detalii, care nu puteau fi reţinute decât de un contemporan; de asemenea, niciuna din intervenţiile lui Eustratie Logofătul în *Letopiseţul* lui Ureche nu conţine menţionări la fel de detaliate ale unui eveniment istoric, cu atât mai puţin ale unui eveniment religios.

Manuscrisul clujean a fost redactat într-un grai din nordul spaţiului daco-român, având, printre altele, următoarele trăsături fonetice[6]:

a) prezenţa sistematică, în cuvinte de origine latină, a lui *ğ* (*agiunge*, *agiuns*, *agiutoriu*, *batgiocură*, *gios*, *giuca*, *giucătoriu*, *giudeca*, *giudecător*, *giudeţ*, *giumătate*, *giungheare*, *giungheat*, *giura*, *giurământ*, *giurui*, *giuruinţă*, *gioc*, *împregiurat*, *încungiurat*, *pregiurul*) şi a fonetismelor cu *dz* (*audză*, *audzi*, *cadză*, *cădzuţi*, *cinci-spredzeace*, *creadză*, *credzute*, *doaodzeci, dumnedzăiesc*, *dumnedzăire*, *Dumnedzău*[7], *dzeastre*, *dzi*, *dzice*, *dzua*, *îndirepteadză*, *nescădzut*, *piardză*, *şadză*, *vădzut* etc);

b) răspândirea atât a labialelor durificate cât şi a celor moi: *galbăn, să margă, tocmală, tocmaşte – galbeni*, *să meargă, meargem, tocmeală*, *tocmeaşte*;

c) alternanţa lui *ş* dur cu ş moale: *săvârşască – posluşească, săvârşească*;

d) utilizarea pronumelui reflexiv de persoana a treia exclusiv la forma cu *s* dur: *să să creadză, să cuvine, să dzice* etc.

Pravila aleasă şi *Cartea românească de învăţătură* (1646) sunt două texte complementare. Primul cuprinde textul dreptului bisericesc, în timp ce textul tipărit din *Pravilele împărăteşti,* la tălmăcirea căreia Eustratie a contribuit în aceeaşi măsură*,* conţine doar textul dreptului laic[8]. Cu siguranţă, *Pravila aleasă* a stat la dispoziţia mitropolitului Varlaam în momentul tipăririi lucrării *Şeapte taine* (Iaşi, 1644), fapt evidenţiat încă de la Timotei Cipariu, tipăritura preluând în mod evident porţiuni din textul manuscrisului[9].

[6] Un bun studiu asupra lexicului juridic al textului a realizat I. Rizescu, *op. cit*., p. 295–315.

[7] La 468 de ocurenţe cu *Dumnedzău*, am întâlnit doar 2 forme *Dumnezău*, care par mai curând a fi greşeli de scriere.

[8] Spre deosebire de *Pravila de la Govora* (1640) şi *Îndreptarea legii* (1652) tipărite în Ţara Românească, care cuprind ambele secţiuni.

[9] Astfel, în *Pravila aleasă*: „*Pentru toţi ceia ce au hirotonie asupra lor, vlădici, popi, diaconi, ţârcovnici, în ce chip li să cade să ţie pravila besearicii 97 Cap.* (Ioan Postnic): Toţi ceia ce să ţin pregiur svânta besearică, carii sâmt închinaţi de bună voia lor să-i slujască cu direptate şi cu toată usârdiia, cu cuviinţă iaste şi cumu să cade acestora tuturor, nicedănăoară în viaţa lor să nu lipsească slujba besearicii, ce să dzice vecernia, itrosul, ceasurile, polonoştinţa şi altele, să fie deplin, după cum au lăsat învăţătură svinţii părinţi şi după cuvântul lui David: «De şeapte ori într-o dzi te laud, Doamne»; iară cuiva dintr-aceştia de le va lipsi slujbă, să aibă canon după voia arhiereului carele le va fi lor cap” (p. 82^{v}–83^{r}), în timp ce în *Şeapte taine* textul sună aproape identic: **„***GLAVA 5 Pentru toţi ceia ce au hirotonie asupra lor, vlădici, popi, diaconi, ţârcovnici, în ce chip li să cade să ţie pravilele besearicii.* (Ioan Postnic): „Toţi ceia ce să ţin pregiur svânta besearică, carii sâmt închinaţi de bună voia lor să slujască cu direptate şi cu toată osârdia, cu cuviinţă iaste şi cum să cade acestora tuturor, nicedănăoară în viaţa lor să nu le lipsească slujba besearecii, ce să dzice vecernia, itrosul, ceasurile, polonoştinţa şi alte toate să fie deplin, după cum au lăsat învăţătura svinţii părinţi şi după cuvântul lui David: «De şeapte ori într-o dzi te laud, Doamne». Iară cuiva dentr-aceştia, de le va lipsi, să aibă canon după voia arhiereului, ce să dzice carele le va fi lor cap” (p. 122–123).

BDD-A520 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:54 UTC)

Nu s-a observat că primele 8 file, care conţin o scară incompletă a cuprinsului *Pravilei alese* (din cele 359 de capitole ale acesteia sunt consemnate doar capitolele de la 29 la 324) sunt redactate pe o hârtie diferită decât restul manuscrisului şi sunt scrise de aceeaşi mână cu cea care a notat însemnarea despre întronizarea lui Varlaam (pentru moment bănuim că este vorba de mâna lui Varlaam înaintea urcării sale în scaunul mitropolitan). Acest lucru înseamnă aşadar că scrierea acestor 8 file şi a însemnării este ulterioară scrierii restului manuscris, anul 1632 devenind data *ante quem* a copierii întregului manuscris[10].

O comparare a scrisului din primele 8 file şi din însemnarea finală cu facsimilele care ne-au stat la dispoziţie cu scrisul mitropolitului Varlaam arată asemănări frapante, dacă nu chiar o identitate a trăsăturilor scrierii. Ţinând cont de faptul că mitropolitul l-a avut la dispoziţie şi l-a folosit în momentul tipăririi lucrării *Şeapte taine*, găsim un motiv în plus să credem că el aparţine învăţatului ierarh.

Manuscrisul cuprinde 350 de file, ultima fiind redactată doar pe recto-ul ei. Dintre acestea, doar primele 8 file sunt scrise cu cerneală maronie, prezentând evidente asemănări cu scrisul însemnării slavone despre instalarea mitropolitului Varlaam. Restul manuscrisului, redactat de altă mână, apelează la o scriere festivă, care imită caracterul slovelor tipărite, folosind cerneală neagră în text şi roşie în titluri, şi este textul propriu-zis al *Pravilei alese.*

Între limba filelor 1–8 pe de o parte şi limba celui care a scris restul textului, constatăm deosebiri marcante. Cel care a redactat acest cuprins vorbea un alt grai decât cel al lui Eustratie, grai asemănător sau identic cu cel pe care îl foloseşte Varlaam în *Carte românească de învăţătură*.

Limba acestei secvenţe de text se distinge prin câteva elemente:

a) palatalizarea lui *f* la *h* în formele verbului *a fi.* Astfel, titlul capitolului 29 din textul manuscrisului sună: *La giudeţ să n-aducă nime martur eretic, nice om de altă leage, nice să să poată creade un om sângur, macar fie şi om de cinste, ce doi*

[10] Aşa îl datează Timotei Cipariu în *Crestomatia seau analecte literarie,* Blaj, 1858, p. 31: „Altă carte este „Pravila besericească"; precât ştim nu s-a tipărit, iar scrisă a fost cel puţin la a. 1632, cum arată un manuscris ce-l avem înaintea noastră şi, aşa, cu zece ani înainte de cea dintâi carte românească [N. N.: tipărită] în Moldova". Nicolae Comşa, *Manuscrisele româneşti din Biblioteca Centrală de la Blaj*, Blaj, 1944, p. 39, datează manuscrisul cca. 1632; la fel catalogul manuscriselor româneşti al Bibliotecii Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române. Pentru 1632 optează şi I. Peretz. I. Rizescu optează pentru ante 1632. Datarea a fost acceptată şi de Alexandra Roman, I. Predescu, V. Grecu (=P. P. Panaitescu), unii dintre ei aproximând cca. 1640. Singurul care plasează mai târziu redactarea manuscrisului este Radu Constantinescu, în *Vechiul drept românesc scris. Repertoriul izvoarelor (1340–1640),* Bucureşti, 1984, care spune: „Examinând la rândul nostru ms., am putut vedea două filigrane care prezintă analogii foarte marcate [N.N.: dar nu identice, deci cercetarea filigranelor rămâne încă deschisă unei viitoare investigaţii mai precise] cu tipurile Nikolaev 181 din 1640 şi 183 din 1641. Alcătuită aşadar îndată după 1640, dar înainte de 1644, când Varlaam tipărea *Şapte taine*, *Pravila* lui Eustratie Logofătul iese din cadrul cronologic fixat de noi".

BDD-A520 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:54 UTC)

sau trei, iară de vor fi niscare ocără, să fie 5 marturi[11] în timp ce în scara manuscrisului este: *Pentru marturi, cum şi câţi trebuiesc să hie*[12]. La fel, capitolul 73, care are în corpul textului forma: *Pentru cela ce vrea să să preoţească, în ce chip trebuie să fie*[13], în timp ce în cuprinsul de la începutul manuscrisului este: *În ce chip trebuie să hie cela ce va să să preoţască*[14]. Tot astfel, formele *vor fi, să fie, va fi, va fi preoţit, va fi uitat, fiece* etc. au drept corespondent în primele 8 file: *vor hi, să hie, va hi, va hi preoţit, va hi uitat, hiece* etc.

b) faţă de formele prepoziţiilor *prespre, den, dentru* etc. întâlnite în text în primele 8 file, nu întâlnim în restul textului decât *preste*[15]*, din*[16]*, dintru*[17] etc;

c) în majoritatea cazurilor, în locul cuvântului *cucon* se foloseşte cu predilecţie *prunc*[18] (deşi întâlnim folosirea incidentală a acestuia şi în cuprinsul primelor file);

d) sistematic, genitivul substantivelor feminine de declinarea întâia este, la forma articulată, în primele 8 file, în *-ei* (*besericei, muierei, slujnicei* etc, faţă de *besericii*[19]*, muierii*[20]*, slujnicii* etc. din restul textului);

e) folosirea formei *strein* în loc de *striin*[21],

f) utilizarea formei *amăruntul* în loc de *amănuntul*;

g) preferinţa pentru forma *leturghie* în loc de *liturghie*, folosită sistematic în restul textului[22];

h) folosirea doar a formei *logodnă* în locul perechii sinonimice *logodnă* şi *logodinţă* întâlnite în restul textului[23];

i) în primele 8 file întâlnim atât *neam* cât şi *semenţie* cu sensul de „înrudire”, în timp ce în restul textului nu se foloseşte decât *semenţie*[24];

j) folosirea pronumelui *niscare* doar cu sensul de „ceva”, faţă de sensul de „cineva, ceva” al aceluiaşi pronume din restul textului. În primele 8 file este folosit şi pronumele nehotărât *neştine,* necunoscut în restul textului;

k) folosirea preferenţială a verbului *a tămădui* în loc de *a vrăciui*[25].

[11] p. 35^{v}–36^{r}.
[12] p. 1^{r}.
[13] p. 74^{r}.
[14] p. 2^{v}.
[15] În *Cazania lui Varlaam* întâlnim 26 de atestări a lui *prespre* faţă de 46 de atestări ale lui *preste*.
[16] La Varlaam 19 *den* faţă de 942 *din*.
[17] La Varlaam 6 *dentru* faţă de 181 *dintru*.
[18] La Varlaam: 23 *cucon* faţă de 62 *prunc.*
[19] La Varlaam: 26 *bisearecei* faţă de 2 *bisearecii.*
[20] Varlaam preferă forma *muierei.*
[21] La Varlaam întâlnim doar forma *strein*.
[22] La Varlaam: 2 *leturghie* faţă de 9 *liturghie.*
[23] La Varlaam nu am întâlnit forma *logodinţă.*
[24] La Varlaam: doar *neam*.
[25] În *Cartea românească de învăţătură* am întâlnit forma *a vrăciui* doar în secvenţa: „nu ca vracii ce vrăciuiesc numai trupul, iară sufletul nu pot, ce ca un domn şi vraci adevărat tuturor boalelor noastre vrăciui şi sufletul depreună cu trupul”, în restul textului fiind folosit doar *a tămădui*.

BDD-A520 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:54 UTC)

Se poate observa că trăsăturile menționate sub punctele **a, d, e, f, h, i, k**[26] sunt specifice limbii lui Varlaam în *Carte românească de învățătură*, ceea ce ne întărește supoziția că textul primelor 8 file a fost redactat de mitropolitul Varlaam însuși înaintea urcării sale în scaunul mitropolitan.

Puținii cercetători care s-au oprit asupra manuscrisului *Pravilei alese* nu au observat că între capitolele 237[27] și 238[28], în secțiunea dedicată gradelor de înrudire și a reglementărilor juridice ale nunții, este intercalat un amplu text explicativ cu titlul *Semenția se împarte în 5: Den sânge, Den doao semenții, Den trei semenții, Den svântul botedz, Den feciorie de suflet*[29], care sistematizează cu scheme diferitele situații în care căsătoria se poate sau, dimpotrivă, nu se poate face. Textul este împărțit în mai multe secțiuni subintitulate după cum urmează: *Pentru cuscrie, adecă pentru amestecătura din doo semenții; Pentru a treia semenție; Pentru svântul botedz; Pentru feciorii de suflet; Pentru frățiia; Pentru nuntele ceale ce să opresc și fără de semenție*. Spre deosebire de restul *Pravilei alese,* niciuna din

[26] De exemplu, am întâlnit în *Cartea românească de învățătură* doar 2 atestări ale lui *vrăciui*: „nu ca vracii ce *vrăciuiesc* numai trupul, iară sufletul nu pot, ce ca un domn și vraci adevărat tuturor boalelor noastre *vrăciui*" față de cele 83 de ocurențe ale lui *tămădui*.

[27] Între filele 194^{v} și 237^{r} sunt cuprinse 16 texte diferite referitoare la căsătorie: „222: Pentru stepena nuntei, până în câte stepene să suie; 223: Împărțirea semințiilor; 224: Pentru semințiile ce sâmt de pugor dentr-un sânge; 225: Pentru a șeaptea stepenă, cum nu pot să să împreune la nuntă; 226: Pentru a opta stepenă ce pogoară den sânge și în câte stepene să cade să să cumenece; 227: Pentru cuscrie, în ce chip să poate găsi stepenele; 228: Pentru numele unchiului, cumu să chiamă în trei chipuri, împărțind care nunte pot să fie și care nu pot fi; 229: Pentru cuscrie, ce să chiamă de pre trei părți de pre seminții; 230: Pentru feciorul cel de suflet ce-l ia omul den strein de-l face fiiu sufletesc, până în câte stepene va să pogoare nunta; 231: Pentru finul ce priimește neștine den svântul botedz; 232: Pentru cuconii ce vor fi botedzați de un om, oare cade-să să să împreune cu nuntă?; 233: Pentru semenția svântului botedz, cumu n-are parte la moșie sau la alte rămășițe a nănașului; 234: Pentru robul cel iertat, cum nu-ș va putea lua stăpână-sa să-i fie muiare; 235: Pentru pristavul ce-l va lăsa neștine după moarte ispravnic casii sale, cum nu poate să-i ia fămeaia sau fata să-i fie soție: 236: Pentru slugi și năemiți și păstori să nu-ș ia stăpânele lor; 237: Pentru cimpoiaș sau lăutar sau alt feal de măscăriciu, cine va fi om de besearică, veri fie și sărac, să nu-ș dea fata după unii ca aceia".

[28] 238: Pentru nunta, când va să facă neștine, cumu să cade să fie amândoo obrazele deopotrivă, ce să dzice de o vârstă, după cum scrie pravila; 239: Pentru rândul nuntei, cum nu să cade pre svântul Postul cel Mare ca să să facă, nice o tocmală sau altă legătură"; 240: Pentru nunta cea dintâiu și ce iaste nunta și pentru nunta ce să chiamă cu leage; 241: Pentru tocmala nuntei ce să face fără de blagoslovenia arhiereului și fără de alte molitve și svinți, ce să fac la nuntă; 242: Pentru nunta cea dintâi cum să chiiamă și a doa și a treia așijdere și a patra. Pentru cunoștința acestor fealiuri de nunta a treia și a patra. Luând izvod de la acești svinți ce scrie mai sus, care lucru s-au prilejit de s-au făcut când au fost cursul anilor 6028 de ai (sic!). 243: Pentru feciorii ce să fac den trupul omului de câte fealiuri sâmt; 244: Pentru nunta ce să face prespre leage ce canon i să dă să facă; 245: Pentru acela ce va avea țiitoare ce să dzice ce va ținea muiare în casa sa fără cununie; 246: Pentru acela ce să va fi cununat cu trei fămei și să va afla una dentr-aceale trei că nu i s-au fost cădzind, ce-au fost nuntă fără de leage; 247: Pentru ceia ce să fac frați de Evanghelie, cum nu iaste întru nemică nice să cade ca să să facă.

[29] Textul se află între p. 213^{r} și 238^{v}.

BDD-A520 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:54 UTC)

aceste părţi nu este numerotată, unele dintre ele având şi două sau trei subîmpărţiri intitulate *Într-alt chip*[30].

Deosebindu-se, pe de o parte, de limba restului *Pravilei alese* , dar şi de cea a primelor 8 file, textul se distinge de restul *Pravilei alese* prin următoarele trăsături fonetice, prezentând asemănări (fără a fi identică) cu limba folosită în filele 1–8. Printre trăsăturile fonetice, amintim:

a) palatalizareaa lui *f* în verbul *a fi*: *nu poate hi, hi-va, să hie, are hi, să hie, să va hi, n-are hi fost,* este genealizată, dar nu o întâlnim în alte situaţii (vezi c);

b) tendinţa mai accentuată decât în restul manuscrisului de pronunţare muiată a consoanelor: *moaşea, mătuşea, şeasea, şeapte, veară* „verişoară", *şease* etc;

c) această secţiune a fost redactată de cineva care nu cunoştea palatalizarea lui *f*: întâlnim sistematic în cadrul textului forme ca *fiu, fiastru, fie* „fiică", însă copistul manuscrisului a introdus în decizia situaţiilor în care căsătoria era sau nu posibilă formele: *hi-va, nu poate hi*.

Realizat de altcineva decât de Eustratie, dar şi de cel care a scris primele 8 file care conţin cuprinsul manuscrisului, fragmentul este şi el unul mai vechi, redactat anterior în Moldova, intercalat de copistul manuscrisului ca un fel de explicaţie suplimentară a capitolelor precedente de pravilă.

Radu Constantinescu[31] integrează *Pravila aleasă* a lui Eustratie între prelucrările după *Nomocanonul* lui Mihai Malaxos, găsind paralele evidente cu un manuscris grec păstrat la Biblioteca Academiei[32]. De altfel, în acord cu alţi cercetători, el afirmă că tălmăcirea lui Eustratie s-a făcut din greceşte şi nu din slavonă.

Între capitolele din *Pravila aleasă* cărora nu li se găseşte un corespondent direct în manuscrisul grecesc, unul ne atrage în mod deosebit atenţia prin amploarea sa, şi anume cap. 197: *Tâlcul învăţăturii svintei liturghii, arătând lucrurile toate pre-amănuntul*, care se află între paginile 145^{v} şi 166^{v}. Trebuie să observăm, în mod categoric, că nu suntem în faţa unui text de pravilă, ci în faţa uneia din primele – dacă nu prima – exegeze liturgice în limba română[33].

Întregul pasaj este tradus din slavonă, fiind independent de restul textului *Pravilei alese*, care a fost tălmăcită din greacă. Toate citatele comentate ale liturghiei sunt în slavonă: „(Diaconul:) miron g¶ pomilimså. Aicea învaţă pre noi când vom face rugă ca să fim cu toţii în pace. Deci, dentâi să cade să cearem pacea cea de sus şi mântuirea sufletelor noastre. Că aşea au dzis Dumnedzău, dentâi să cearem de la

[30] În *Îndreptarea legii* (Bucureşti, Editura Academiei, 1962, p. 196–210), secvenţa corespunzătoare intitulată *Rudeniile se împart în cinci* nu este nici ea numerotată. De remarcat sunt paralelismele care merg până la identitate ale numelor folosite pentru schemele de înrudire între *Pravila aleasă* şi tipăritura de la 1652.

[31] *Op. cit.*, p. 200–202.

[32] Menţionând că acesta, deşi scris la 1613, se afla încă în Grecia la 1663 şi a ajuns în Italia la 1674, deci neputând să fie luat în considerare ca posibilă sursă.

[33] Nu i-am găsit niciun corespondent în *Îndreptarea legii*, Târgovişte, 1652.

BDD-A520 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:54 UTC)

Svinția sa pace. prⷭth i çstⷭh i proⷯ. Dup-acea, să ne aducem aminte de lucrurile svinților, tot pre rând, unul după alalt, şi, mai vârtos, să ne fie nedeajde pre Svinția Sa, pre Precista. Şi viața noastră cu lucruri bune lui Hristos Dumnedzău să o dăm[34].

I. Rizescu, interesat în cercetarea sa doar de terminologia juridică, nu s-a oprit şi asupra bogatului lexic slavon, în strânsă legătură cu terminologia religioasă, pe care îl întâlnim în corpul *Pravilei alese*: *agneț*, *grobnic*, *herovic, naşcă, oblădui, oglăşanie, otpust, otriținie, pogrebanie, pominoc, posluşnic, preadlojenie, priceaşteanie, priceştui* (dar: *şi să să cumenece)*, *proscomideaşte, văznesenie* etc.

Cercetarea manuscrisului *Pravilei alese* confirmă câteva dintre concluziile Alexandrei Roman-Moraru[35], care stabilea că atât manuscrisul 41 de la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române, cât şi manuscrisul BAR. 1476 sunt copii ale traducerii originare făcute de Eustratie Logofătul. În momentul copierii manuscrisului au fost intercalate alte traduceri ale unor texte (juridice sau teologice), care au stat la dispoziția copistului. Dar acest lucru confirmă părerea lui P.P. Panaitescu[36] că primele traduceri juridice în limba română s-au făcut în Moldova.

La sfârşitul acestor considerații, suntem convinşi că o viitoare editare a *Pravilei alese*, pe care, de altfel, o avem în lucru, va aduce în atenția cercetătorilor un text de mare importanță pentru istoria literaturii, a dreptului şi a limbii române.

QUELQUES REMARQUES SUR L'OUVRAGE *PRAVILA ALEASA* (L'ESSENTIEL DU CODE DES LOIS) RÉDIGÉ PAR LE CHANCELIER EURASTRATIE (EUSTRATIE LOGOFĂTUL)
(Manuscrit 41, Bibliothèque de l'Académie Roumaine, Filiale de Cluj-Napoca)

(Résumé)

Un examen attentif du manuscrit appelé ***L'essentiel du code des lois*** traduit et adapté par le Chancelier Eurastratie, révèle que la rédaction du document est antérieure à 1632, lui ou un copiste ayant introduit dans le corps du texte des passages concernant les degrés de consanguinité interdisant ou permettant le mariage.

Varlaam, le métropolite de Moldavie et personnalité de marque dans le développement de la littérature roumaine, semble avoir dressé le contenu du manuscrit.

Mots-clés: *Pravila aleasă*, le métropolite Varlaam, le Chancelier Eurastratie, littérature juridique.
Cuvinte-cheie: *Pravila aleasă*, Varlaam, Eustratie Logofătul, literatură juridică.

Universitatea „1 Decembriei 1918" Alba Iulia
str. Gabriel Bethlen, nr.5

[34] *Pravila aleasă*, p. 149^{r-v}.
[35] *Op. cit.*, p. 259–270.
[36] V. Grecu (=P. P. Panaitescu)*, op. cit.*

BDD-A520 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:54 UTC)